

Batı Karadeniz Bölgesi'nde Yapılan Yeni Araştırmalar Hakkında Bir Ön Rapor: Karabük Kelemen Mağarası

F. Gülden Ekmen – Y. Serkal Yıldırım – Hamza Ekmen – Pakize Küsmez-Dumaner

Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak-Bülent Ecevit Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü. Orcid no: 0000-0002-6818-9431, ekmengulden@gmail.com – Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü. Orcid no: 0000-0001-6986-6222, yasaryildirim@karabuk.edu.tr – Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak-Bülent Ecevit Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü. Orcid no: 0000-0002-3452-2494, hamzaekmen@hotmail.com – Öğr. Gör, Karabük Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Orcid no: 0000-0003-1636-3722, pakizekusmez@karabuk.edu.tr

A PRELIMINARY REPORT ON NEW RESEARCH IN THE WESTERN BLACK SEA REGION: KELEMEN CAVE, KARABÜK

Abstract

In 2019, a vast number of artifacts dating back to periods from the Middle Ages to Protohistoric times were discovered in Yenice District, which was subjected to research within the scope of the Survey Project of the Roman and Byzantine Periods of Karabük Province and around its districts. Especially, the findings obtained in Kelemen Cave, which was archeologically investigated during this study, provide important information about the early period cultures. Also, it helps to understand the cultural history of the region. Considering the difficult conditions of the geographical in which Kelemen Cave is located, the cave's location, environmental features and properties indicate that the cave has significant advantages in terms of the settlement. The pottery sherds collected inside of the cave and identified architectural remains from the cave provide clues that Kelemen Cave was inhabited from the Chalcolithic Age to the Middle Ages at intervals time.

This study is aimed to make a preliminary evaluation of the finds and remains obtained from the cave.

Keywords: Western Black Sea Region, Kelemen Cave, Chalcolithic Age, River Transport, Medieval Age.

Öz

2019 yılında, Karabük İli ve İlçeleri Roma ve Bizans Dönemi Yüzey Araştırması kapsamında araştırılan Yenice İlçesi'nde, Ortaçağ'dan Protohistorik dönemlere kadar uzanan çok sayıda buluntu ve kalıntı tespit edilmiştir. Bu çalışma sırasında araştırılan Kelemen Mağarası'nda elde edilen bulgular, bölgenin kültür tarihinin anlaşılması yanında, özellikle erken dönem kültürleri konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Kelemen Mağarası'nın içinde bulunduğu coğrafyanın zorlu şartları düşünüldüğünde mağaranın konumu, çevresel özellikleri ve sahip olduğu donanımlar, mağaranın yerleşim açısından önemli avantajlara sahip olduğunu göstermektedir. Mağara içinden toplanan çanak çömlek parçaları ve mağarada tespit edilen mimari kalıntılar, Kelemen Mağarası'nın Ortaçağ'dan başlayarak, aralıklarla Kalkolitik Çağ'a kadar yerleşim gördüğünün ipuçlarını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, mağara içinden elde edilen bulguların ve kalıntıların bir ön değerlendirmesinin yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Batı Karadeniz Bölgesi, Kelemen Mağarası, Kalkolitik Çağ, Nehir Ulaşımı, Ortaçağ.

* Araştırma. Makale geliş tarihi: 31.05.2021; Makale kabul tarihi: 28.07.2021

2017 yılından itibaren “Karabük İli ve İlçeleri Roma ve Bizans Dönemi Yüzey Araştırması” kapsamında, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nden alınan izinler doğ-

rultusunda Karabük İli ve çevresindeki ilçelerde araştırmalara başlanmış ve 2019 yılı araştırma programı çerçevesinde çalışmalara Yenice İlçesi’nde devam edilmiştir.

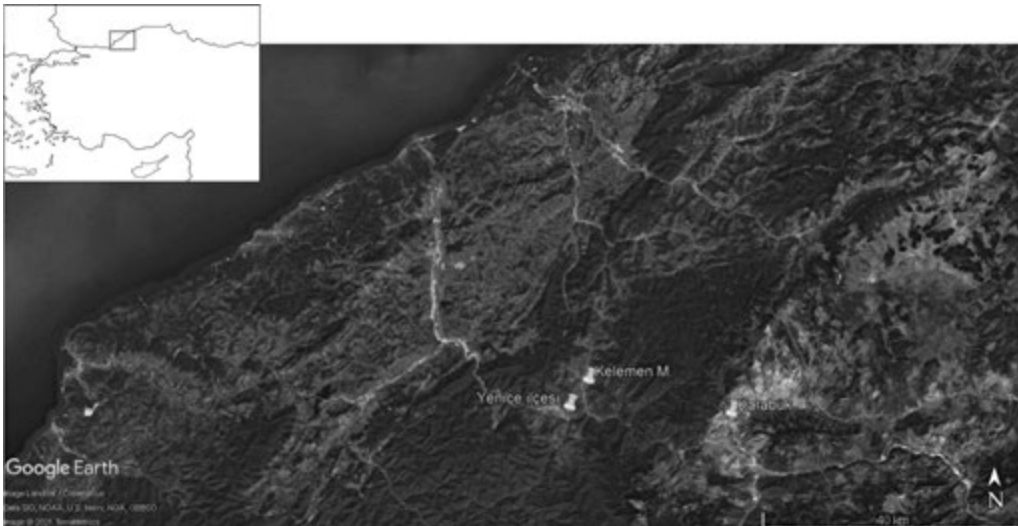
Arkeolojik potansiyeli hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Yenice İlçesi’nde sürdürülen araştırmaların öncelikli hedefleri arasında, bölgenin interdisipliner yöntemler ile araştırılması ve kapsamlı bir kültür envanterinin oluşturulması yer almaktadır. Bunların yanı sıra oldukça engebeli bir coğrafi yapıya sahip olan araştırma sahası için hayati önem taşıyan Yenice Irmağı ve kollarının nehir ulaşımı açısından incelenmesi ve nehir ulaşımının bölgenin erken dönem yerleşimleri üzerindeki etkisinin araştırılması da araştırmanın hedefleri arasındadır. Yenice’de yürütülen bu araştırmalar sırasında Kelemen Mağarası da ziyaret edilmiş ve mağaranın gerek boyutları gerekse de sahip olduğu çevresel koşullar nedeniyle yaşam için oldukça elverişli olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanında mağara içinden toplanan arkeolojik bulgular mağaranın Ortaçağ’dan Kalkolitik Çağ’a kadar uzanan uzunca bir zaman diliminde kullanım gördüğüne dair ipuçları sunmuştur.

Kelemen Mağarası ve Çevresi (Y. S. Yıldırım - P. Küsmez-Dumaner)

Coğrafi Yapı

Güneydoğusunda Ilgaz dağları, güneyinde Köroğlu dağları, kuzeyinde Küre dağları, güneybatısında ise Bolu dağları bulunan Karabük İli, oldukça engebeli ve dar bir topografyaya sahiptir (Atalay 1997: 18-19, 54; Demirel 2016: 12). Araştırma sahası olan Yenice İlçesi ise, Karabük İli’nin en batısında, denizden yaklaşık 60 km içeride yer almaktadır. Yenice İlçesi, batıda Devrek ve Gökçebey ilçeleri, kuzeyde Bartın İli ve güneyde Eskipazar ve Mengen ilçeleri (Res. 1) ile sınırlanmıştır (Karakırık ve Cebecik: 1996: 28). Denizden ortalama 130 m yüksekte olan ilçenin % 85’i sık orman örtüsü ile kaplıdır (Polat ve Aktaş-Polat 2012: 631; Karakırık ve Cebecik, 1996: 28). İlçenin doğal yapısı, özgün bitki örtüsü ve yaban hayatı zengin bir çeşitlilik içermektedir (Polat ve Aktaş-Polat 2012: 631; Demirel 2016: 9; URL 1).

Bölgenin önemli su kaynaklarından olan Filyos Nehri, Karadeniz’den İç Anadolu’ya açılan, bir koridor vazifesi görmektedir (Demirel 2016: 11). Toplam uzunluğu 228 km olan Filyos Nehri, Karabük’te Araç ve Soğanlı çaylarının birleşmesiyle Yenice sınırları içerisinde Yenice Irmağı ismini alarak ilçe topraklarını iki parçaya böler ve sonrasında Devrek ve Gökçebey’den geçerek, Zonguldak sınırları içindeki Filyos Beldesi’nden denize dökülür (Polat ve Aktaş-Polat 2012: 631; Demirel 2016: 11). Kelemen Mağarası da Yenice Irmağı’nı besleyen kollardan olan Kelemen Deresi vadisinde yer almaktadır (Res. 2). Bugün, Karabük İli, Yenice İlçesi sınırları içinde kalan ve yaklaşık 14 km uzunluğa sahip bu vadi, Bartın İli, Gerişli Köyü’nden başlayıp, Filyos’a kadar devam etmektedir. Vadiye adını veren Kelemen Deresi ise Cihanbey köyünden başlayıp Satuk köyünün batısında Filyos ile birleşir.

Res. 1: Yenice İlçesi ve Kelemen Mağarası’nın konumu (Google Earth Pro üzerinden geliştirilmiştir).

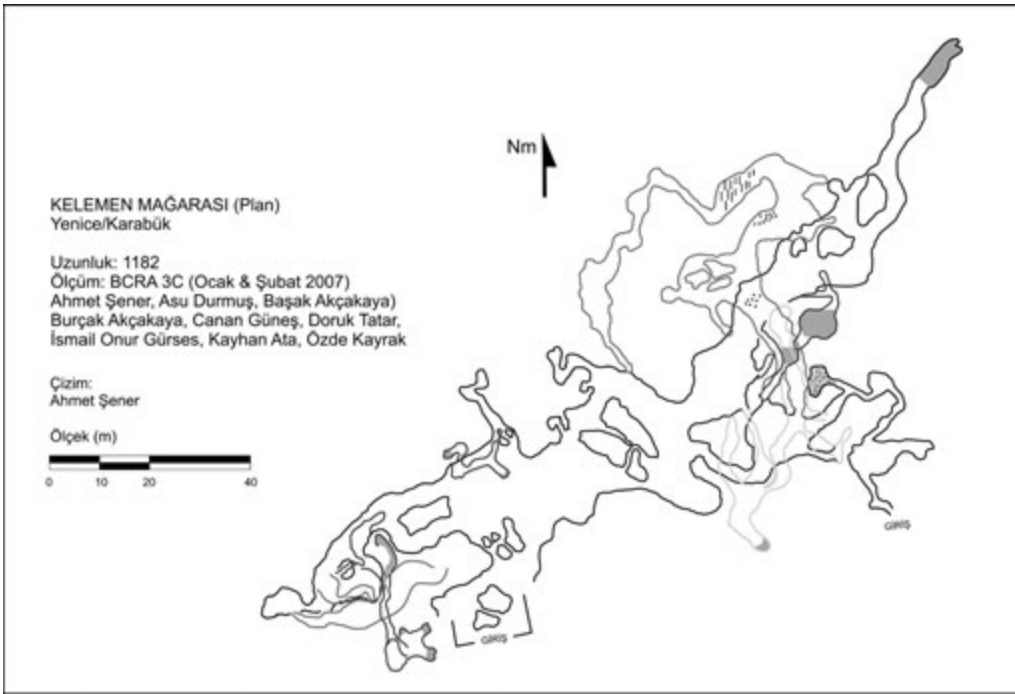

Res. 2: Kelemen Mağarası'nın konumu (Düzenleyen: Enes Taşoğlu).

Yenice İlçesi'nde yapılan yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilen Kelemen Mağarası, Kadıköy Mahallesi'ndeki Kölemen Tren İstasyonu'nun 1,8 km kadar güney batısında¹ bulunmaktadır (Res. 2). Mağara, Kölemen İstasyonu'ndan, Zonguldak yönünde tren yolunu takip ettikten sonra, ikinci tünelin yaklaşık 60 m ilerisinde, Yenice Irmağı'nın hemen kuzeyinde yer almaktadır. Denizden 250 m yükseklikte yer alan mağaranın, önünden akan Kelemen Deresi'ne yakınlığı onu yaşam için elverişli hale getirmiştir. Yol seviyesine yakın bir konumda bulunan mağaraya, doğuya bakan geniş bir girişten geçilerek girilmektedir (Res. 3). Mağaranın genişliği iç kısımda yaklaşık 30 m'ye, yüksekliği de 6 m'ye ulaşmaktadır. 2019 yılında Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü'nden bir ekip tarafından mağarada yapılan incelemeler sonucunda, mağaranın pasif ve aktif katları bulunan, çok katlı karstik bir mağara olduğu tespit edilmiştir (Res. 4) (Coşkun, vd. 2020: 134). Ayrıca mağaranın geniş salonlara sahip olması, akarsu seviyesine yakın olması sebebi ile farklı

Res. 3: Kelemen Mağarası'nın giriş kısmı ve çevresi.

Res. 4: Kelemen Mağarası'nın planı (Coşkun vd. 2020: 135).

yerlerinde olasılıkla bir yer altı gölünü besleyen 3 adet sifona sahip olduğu görülmüştür (Coşkun vd. 2020: 134).

Araştırma Tarihçesi

Anadolu'nun diğer bölgeleri dikkate alındığında, Karabük İli ve çevresinin arkeolojik potansiyelinin araştırılmasına yönelik çalışmaların oldukça geç tarihlerde başladığı dikkati çekmektedir. 18. yüzyıl Osmanlı coğrafya yazarlarından olan İbrahim Hamdi Efendi'nin, "Atlas" adlı eserinde, Anadolu şehirleri ve özellikle Ulus (Bartın) ve Safranbolu hakkında bilgiler verdiği görülmektedir (Çelebi 2005: 72-87)².

Alman coğrafyacı H. Kiepert'in 1884 tarihli "Nouvelle Carte Generale Des Province Asiatiques de L'empire Ottoman: sans L'Arabie" adlı 1/500.000 ölçekli haritasında, Yenice, Zafranboli ve Perschembe arasındaki alan "Yenidje" olarak geçmektedir (URL 3). Buna karşın, oğlu R. Kiepert'in 1908 tarihli "Karte Von Kleinasien" adlı 1/500.000 ölçekli haritasında (URL 2), Yenice merkezin bulunduğu yer "Bazar" olarak geçmekte, hemen kuzeydoğusunda Saltuk Köyü civarı ise "Yenidje Divan" olarak adlandırılmaktadır. R. Leonhard'ın 1915 basımlı "Paphlagonia: Reisen und Forschungen im Nördlichen Kleinasien" adlı eserinde Yenice İlçesi'nden bahsedilmezken, kitabın içerisinde bulunan 1/400.000 ölçekli haritada Yenice merkezin bulunduğu yer, R. Kiepert'da olduğu gibi "Bazar" olarak geçmekte ve yine kuzeydoğusundaki alan ise "Yenidje Divan" olarak belirtilmektedir (Leonhard 1915).

A. Gökoğlu ve H. von Gall'in Karabük İli ve civarının arkeolojik potansiyeline de değindikleri eserlerinde Yenice'ye yer verilmemiş olması, dikkati çekmektedir (Gökoğlu 1952; von Gall 1966).³ K. Belke, bölgedeki antik kaynaklarda geçen kent isimlerinin lokalizasyonunu ve tanımlamasını yaptığı eserinde, Yenice ile ilgili olarak sadece Filyos Nehri'nin (*Billaíos*) bir parçası olarak Yenice Irmağı'ndan bahsetmektedir (Belke 1996).

C. Marek'in "Stadt Ara und Territorium in Pontus, Bithnia und Nord Galatia" adlı eserinde de Yenice hakkında çok az bilgi bulunmaktadır (Marek 1993: 9, 102, No. 80, Tab. 16, 2).⁴ B. Umar'ın "Paphlagonia" adlı eserinde bölgenin bir çok antik kent ve yerleşimine değinilmesine rağmen Yenice'den hiç bahsedilmediği dikkati çekmektedir (Umar 2007: 103-115).

H. Karakırık ve K. Cebecik'in "Tarihi, Kültürü, Turizmi ve Her Yönüyle Yenice/Yenice 96" isimli eserinde erken dönemlerden çok, Yenice'nin Türklerin eline geçmesinden sonraki dönemleri ele alınmış ve Osmanlı Dönemi Arşiv belgeleri taranarak Yenice ile ilgili bilgiler toplanmıştır (Karakırık ve Cebecik 1996).

Yukarıda belirtilen araştırmalar dışında, Karabük Bölgesi'ndeki ilk sistematik yüzey araştırmaları R. Matthews ve ekibi tarafından 1997-2001 yılları arasında gerçekleştirilmiştir (Matthews 2000: 175-180; Matthews 2002: 9-14; Matthews 2003: 219-222; Matthews and Glatz 2009: 235-250). Güney Paphlagonia ya da İ Paphlagonia olarak adlandırılan alanda, ankırı ve Karabük'ün Eskipazar ve Ovacık ilçelerini kapsayan yüzey araştırmalarında Güney Paphlagonia hakkında önemli verilere ulaşılmış olmakla birlikte bu çalışmalarda Yenice İlçesi yer almamaktadır.

E. Laflı ve E. Christof, tarafından 2006 yılında Hadrianopolis çevresindeki yazıtlar üzerine yapılan araştırmada, Yenice Kayaarkası Köyü'nde bulunan iki yazıt incelenmiştir (Laflı and Christof 2012: 55, 77, No. 24, 45, Abb. 24, 45). Bu yazıt, daha sonrasında H. W. Pleket, C. Samitz, A. Avram ve B. Öztürk tarafından tekrardan ele alınmış, yazıt ile ilişkili olarak farklı okuma ve transkripsiyon önerileri sunulmuş ve buna bağlı olarak yazıtlar hakkında farklı yorumlar yapılmıştır (Öztürk 2018: 718)⁵.

E. Bölükbaşı-Ertürk ve N. Türker tarafından yapılan çalışmada Kocamuratlar (Kilise A ve B) ve Oruç Tepe (Kilise C) olmak üzere, kaçak kazılar neticesinde duvarlarının bir kısmı görülebilen ve büyük bir kısmı toprak altında olan üç kilisenin lokasyonundan kısaca bahsedilmiştir (Bölükbaşı vd. 2017: 348-349, fig. 3).

Yenice hakkında yapılan az sayıdaki yayınlardan biri de ř. Yıldırım tarafından 2018 yılında Gökbek Köyü'nde bulunan "Hamas Kıranı Tümölüsü" hakkında yapılan çalışmadır. Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen tümölüsün mimari yapısının ve kronolojisinin ele alındığı çalışmada Yenice tarihi, Paphlagonia genelinde değerlendirilmiştir (Yıldırım 2018).

Kelemen Mağarası Buluntularının Değerlendirmesi

Mimari Bulgular (Y. S. Yıldırım-P. Küsmez-Dumaner)

Mağarada yapılan incelemeler sonucunda mağaranın girişinde defineciler tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiş doğu-batı doğrultulu bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir (Res. 5-6). Yapının duvarlarının kireç harcı ile moloz taşlardan örölmüş olduğu ve duvarların iç yüzeylerinin de kireç harçlı sıva ile sıvandığı tespit edilmiştir. Duvarların korunmuş kısımlarında yapılan incelemeler sonucunda yapının doğu tarafında kuzeyi tahrip edilmiş 2,6 m genişliğinde bir apsis yer aldığı görölmüştür (Res. 5).

Res. 5: Mağara içinde tespit edilen yapı kalıntısına ve apsisli kısma kuzeyden bakış.

Res. 6: Yapının güney duvarı.

Yapının nispeten en iyi korunmuş olan güney tarafındaki duvarın doğu-batı doğrultusunda 7 m devam ettiği ve yaklaşık 1,3 m bir yüksekliğe kadar korunmuş olduğu tespit edilmiştir (Res. 6). Yapının batı tarafındaki duvar 3 m kadar kuzey-güney doğrultusunda devam etmektedir. Kuzey duvarı tespit edilemeyen yapının çevresinde çok sayıda tuğla ve kiremit parçaları görülmüştür. Yapının yüzeyinden görülebilen duvar kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla doğusunda apsisin bulunduğu, doğu batı doğrultulu dikdörtgen planlı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. İnşa tekniği ve plan özellikleri nedeniyle bu yapının Bizans Dönemi'ne ait küçük bir kilise olabileceği düşünülmektedir.

Yapının çevresinde ve mağaranın içinde Orta Bizans'a kadar uzanan dönemlere ait seramikler bulunmuştur (Res. 14-15, 21). Geç Dönem depolama kaplarına ait olduğu düşünülen seramiklerin tarih olarak MS 9.-10. yüzyılları işaret etmesi ve Yenice'de yapılan yüzey araştırmasında bulunan kiliselerin de genel olarak Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmiş olması, mağara içinde bulunan bu yapının da Orta Bizans Dönemi'nde yapılmış ya da en azından bu tarihlerde kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. İleride mağara içinde yapılacak sistemli kazılar sonucunda, bu yapı hakkında daha kesin bilgiler edinmek mümkün olacaktır.

Mağaraların yerleşim yeri veya kilise, şapel gibi ibadet amaçlı mekanlar olarak kullanımının örneklerini Kelemen Mağarası dışında yakın çevresindeki bazı mağaralarda da görmek mümkündür. Bunlardan biri, Yenice'nin, Satuk Mahallesi'nde bulunan Satuk Mağarası'dır. Mağarada kaçak kazı çukurunda ön yüzü tamamen yıpranmış arka yüzde 40 *nummia* olduğunu belirten "M" değer işareti ve onun hemen solunda yukarıdan aşağıya "ANN[O]" lejandı bulunan bronz Bizans sikkesi bulunmuştur (Yıldırım 2021). İktidar yılı silik olduğu için bu *foliisin* basım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Bizans bronz sikkelerinde I. Justinianus (MS 527-565) Dönemi'nden itibaren imparatorun tahtta kalış yılının da verilme-ye başlandığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra mağara içerisinde yüzeyde tuğla parçalarının da görülmüş olması Satuk Mağarası içerisinde en azından Bizans Dönemi'nde bir yaşantının varlığına işaret etmektedir.

Safranbolu'da bulunan Bulak (Mencilis/Atçıini) Mağarası'nın da çok uzun süreler boyunca insanlar tarafından kullanıldığı belirtilmektedir. Aydınlık bir giriş galerisine sahip olan mağaranın ana girişinden yaklaşık olarak 100 m kuzeydoğusunda Horasan harcı ile yapılmış duvar kalıntıları tespit edilmiş olması nedeniyle, kesin tarihleri bilinmemekle birlikte, mağaranın çok eski tarihlerden itibaren yerleşim yeri olarak kullanılmış olduğu düşünülmektedir (Özdemir 2005: 145).

Zonguldak İli, Ereğli İlçesi'ne bağlı Alacabük Köyü sınırlarında bulunan İnönü Mağarası'nın da Ortaçağ'dan, Kalkolitik Çağ'a kadar uzanan çok geniş bir süreçte yerleşim gördüğü tespit edilmiştir (Ekmen, H. vd. 2019: 276-280; Ekmen, H. vd. 2020a: 317). Burada bulunan Ortaçağ seramikleri ve Bizans İmparatoru III. Nikephoros dönemine (MS 1078-1081) ait bir adet sikke İnönü Mağarası'nın da Bizans Dönemi'nde yerleşim yeri olarak kullanılmış olduğunu ortaya koymaktadır (Ekmen, H. vd. 2021: 27, fig. 6).

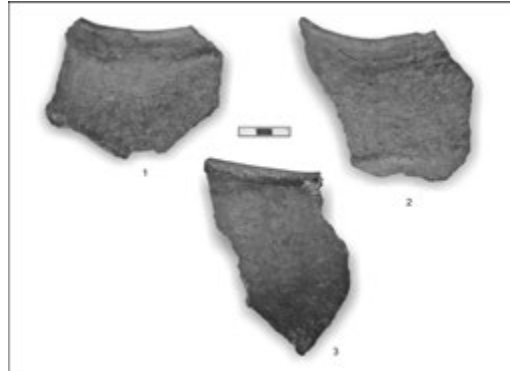
Kastamonu'nun Cide İlçesi'ndeki Gideros, Uçakdibi, Medil (Köklü) gibi mağaralarda da benzer tipte kullanımları görmek mümkündür. Cide'de yapılan yüzey araştırmalarında Cide'nin Kalafat Köyü'nde Çadır İni, Okçular Köyü'nde Okçular İni, Öveçler Köyü'nde Uçakdibi Mağarası, Gideros Köyü'nde Gideros Mağarası'nda prehistorik ve protohistorik buluntulara rastlanılmasının yanı sıra Bizans Dönemi'ne ait seramik veya yapı kalıntıları ele geçmiştir (Düring and Glatz 2010: 210; Düring ve Glatz 2011: 191-192; Düring vd. 2012, 242; URL 4). Okçular İni ve Kılıçlı mağaraları içerisinde Erken ve Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen kaplar bulunmuştur. Bu kaplar, mağaranın içerisinde Kalkolitik Çağ'dan itibaren devam eden insan yerleşiminin varlığına işaret etmektedir. Uçakdibi Mağarası'nda, kısmen kayaya oyulmuş şapel, duvarlara oyulmuş kürsüler, kubbeler ve duvarlara kazınmış haçlardan oluşan, Bizans Dönemi'nde Hristiyanlar tarafından muhtemelen manastır olarak kullanılan yapıya ait kalıntılar bulunmuştur (Düring and Glatz 2010: 210). Gideros Mağarası'nın iki galerisinin birinde, Bizans Dönemi Kilisesi'nin kubbesinin çatısına büyük ve küçük haçların yanı sıra yazıların kazındığı tespit edilmiştir (Düring ve Glatz 2011: 192). Her iki mağaraya da ulaşımın zor olması nedeniyle, Hristiyan keşişlerin ikametgâhları olduğu düşünülmektedir (Düring and Glatz 2010: 210). Uçakdibi ve Gideros mağaralarının 18-20 km kadar yakınında, Medil Mağarası'nda da benzer şekilde, Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen mimari yapı ve seramik kalıntıları bulunmuştur. Ayrıca dört ana salon ve bu salonları birbirine bağlayan galerilerden oluşan Medil Mağarası'nın 40 x 17 m genişliğindeki 2. salonunda 3 m yüksekliğinde 0,30 m kalınlığında duvarlara sahip, tespit edilebilen kısmı 2,5 x 1,5 m boyutlarında olan bir şapele ait kalıntılar bulunmuştur (Aylar vd. 2019: 31).

Çanak Çömlek

Kalkolitik Çağ (F. G. Ekmen)

Kelemen Mağarası'nda yapılan araştırmalar sırasında ele geçen çanak çömlek parçalarının bir kısmı Kalkolitik Çağ'a aittir. Söz konusu parçaları dört hamur grubu içinde incelemek mümkündür.

Birinci grup, orta elenmiş, taşçık, kireç ve saman katkılıdır. Çok iyi pişirilmemişlerdir ve hamurları özlüdür. Kahverengi (7.5 YR 5/4) yüzeyleri bir örnekte astarsız ve perdahsızken, diğer örnekte astarsız ve mat perdahlıdır. Üç örnek ile temsil edilen bu grupta, kısa boyunlu çömlekler göze çarpar (Res. 7, 16). İkinci grup, yine orta elenmiş, taşçık, kireç ve saman katkılı örneklerden oluşur. Bu grup da çok iyi pişirilmemiştir. Bir çömlek ve bir omurgalı çanağın yer aldığı bu gruptaki parçaların da, yüzeyleri kahverengi (7.5 YR 5/3) ve yer yer perdahlıdır. Ayrıca bu grup içindeki omurgalı çanak dışta, ağız kenarlarından gövdeye doğru biraz uzanacak bir biçimde alacalı bir görünüme sahiptir (Res. 8). Üçüncü grup, iri taşçık, saman ve kireç katkılı bir hamura sahiptir. Grimsi kahverengi (10 YR 5/2) yüzeyleri hamur renginde bırakılmıştır. Bu grup içinde değerlendirilen iki örnekten biri içe çekik bir dip parçası, diğeri ise uzun boyunlu ve kulplu bir çömlek parçasıdır (Res. 9,

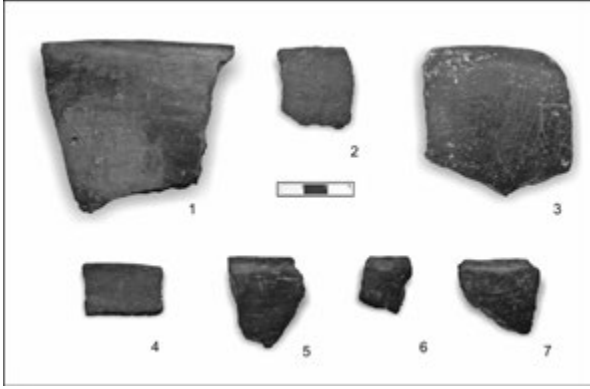
Res. 7: Kalkolitik Çağ'a ait çömlek parçaları.

Res. 8: Kalkolitik Çağ'a ait çanak çömlek parçaları.

Res. 9: Kalkolitik Çağ'a ait çanak çömlek parçaları.

Res. 10: Kalkolitik Çağ'a ait çanak parçaları.

bon tarihlerinin Kal. MÖ 4260-3976 aralığını vermesi (Ekmen, F. G. 2020: res. 4), Kelemen Mağarası'nda ele geçen örneklerin de MÖ 5. Binyılın son çeyreğine tarihlenebileceğini göstermektedir. Kalkolitik Çağ'a ait grup içinde yer alan boyunlu çömleklerin yakın benzerleri İnönü Mağarası (Ekmen, H. vd. 2021: 30-31), Ege Gübre 2, Ulucak III, Limantepe, Baklatepe, Orman Fidanlığı (Efe 2001: Fig. 16), Ilıpınar (Thissen 2008: 8), Toptepe (Özdoğan vd. 1991: fig. 22) ve Aşağıpınar'dan (Parzinger 2005: fig. 85-87) bilinir (Caymaz 2013: 41-54). Yukarıda dördüncü grup içinde ele alınan yüzeyleri parlak perdahlı koyu renkli çanak parçalarının en yakın benzerleri ise yine İnönü Mağarası'nın Kalkolitik Çağ'a ait V. tabakasında ele geçmiştir (Ekmen, F. G. 2020: Res. 6). Bu koyu renkli gelenek, araştırmacılar tarafından Güney Bulgaristan'da Karanovo II-III'e denk gelen (Tringham 1971, 111) ve *Vinçalaşma* olarak anılan sürece atfedilir (Efe 1990: 67 vd.; Erdoğan 2018: 762). Bu süreçte çanak çömleklerde boya bezemenin ortadan kalkması ve monokrom koyu renklerin görülmesi söz konusudur (Özdoğan 2015: 50; Erdoğan and Çevik 2019: 3). Kuzeybatı Anadolu'da, Aşağı Pınar (Özdoğan ve Schwarzberg 2008: 21), Aktopraklık B (Karul 2017, 111 vd), Ilıpınar VB (Roodenberg and Alpaslan-Roodenberg 2013: 80 vd) ve Uğurlu III (Erdoğan and Çevik 2019: 3-7) bu değişimi yansıtan merkezler arasındadır. Sonraki dönemde Kuzeydoğu Bulgaristan'da ve Muntenya Bölgesi'nde Kocadermen-Gumelnita-Karanovo VI (KGK VI) olarak adlandırılan dönemde ise koyu renkli perdahlı çanak çömlek karakteristik bir özellik olarak devam eder (Todorova 2003, 281; Bailey 2000: 226). Balkan kronolojisinde MÖ 4500/4400 - 4100/3800 (Son Eneolitik) (Boyadziev 1995: 179) tarihlerine denk gelen bu kültüre ait koyu renkli perdahlı çanak çömleklerin örnekleri, Alacalıgöl, Gülpınar, Kumtepe, Beşik-Sivritepe, Limantepe VIIIb ve Yeşilova II'den de bilinmektedir (Erdoğan ve Çevik 2015: 38; Düring and Klinkenberg 2015: 132, 134, 136). Trakya'da ise Kavaklı 1, Yumurta Tepe, Kocabaş ve Tepeyanı'nda benzer parçalar bulun-

17/3). Çömleğin omuz kısmında yer alan memecik bezemenin bir adeti korunabilmiştir. Sadece çanaklardan oluşan ve yedi örnek ile temsil edilen dördüncü grup, iyi elenmiş, kum, kireç ve mika katkılıdır (Res. 10, 18). Parlak perdahlı yüzeyleri siyah renklidir (5 YR 2.5/1). Bu grup içindeki bir çanak parçasının ağız kenarının hemen altında yer alacak şekilde mat beyaz boya bezeme vardır (Res. 11, 18/1). Boya kalıntıları korunamadığı için sadece boyanın perdah üzerinde bıraktığı matlık dikkati çekmektedir.

Kelemen Mağarası'nda bulunan Kalkolitik Çağ'a ait omurgalı çanakların en yakın benzerlerine İnönü Mağarası (Ekmen, F. G. 2020: 53, 57), Aşağıpınar (Parzinger 2005: 116), Orman Fidanlığı (Efe 2001: fig. 16), Toptepe (Özdoğan vd. 1991: fig. 22) ve batıda Yeşilova (Derin 2011: fig. 7) ve Ulucak'ta (Caymaz 2013: 41-44) rastlanmıştır. Bunlar içinde Kelemen Mağarası'na en yakın konumda olan İnönü Mağarası'nda benzer örneklerin ele geçtiği V. tabakaya ait radyokarbon

Res. 11: Kalkolitik Çağ'a ait mat beyaz boya bezemeli çanak parçası.

muştur (Erdoğu 2005: 51). Kelemen Mağarası'nda bir örnek ile temsil edilen mat beyaz boyalı parça, tarihleme açısından önemlidir. Söz konusu parça üzerinde, iç kısımda bulunan çapraz çizgiler şeklindeki bezemde herhangi bir boya kalıntısı korunamamış olsa da boyanın parlak perdah üzerinde bıraktığı matlık göze çarpmaktadır (Res. 11, 18/1). Bu tipte mat beyaz boyalı parçalar İnönü Mağarası V. tabaka (MÖ 5. Binyılın son çeyreği) (Ekmen, F. G. 2020: Res. 7) Beycesultan (Lloyd and Mellaart 1962: 71, Fig. P.1, P.2), Gülpınar (Takaoğlu and Özdemir 2018: 997, Fig. 49.9), Limantepe VII (Caymaz 2013: 53-54) ve Aktopraklık⁶ kazılarında da tespit edilmiştir.

Res. 12: İlk Tunç Çağı'na ait çanak çömlek parçaları.

İlk Tunç Çağı (H. Ekmen)

Kelemen Mağarası'nda ele çanak çömlekler içinde az sayıda örnek İlk Tunç Çağı'na tarihlenmiştir. Söz konusu parçaların, hamurları kireç, kum, taşçık ve az miktarda saman içermektedir. Yüzeyleri ise kırmızı astarlı (2.5 YR 5/6) ve perdahlı bir görünüme sahiptir (Res. 12, 19). Az sayıda seramik parçası ele geçmesine rağmen, parçaların hamur özellikleri, bazı tipik formlar ve parçalar üzerinde gözlenen bazı detaylar mağaranın İlk Tunç Çağı'nda da kullanımı gördüğüne dair güçlü kanıtlar sunmaktadır. Formlar arasında özellikle kırmızı astarlı, iri bir gaga ağızlı testiye ait olduğu düşünülen bir parça (Res. 12/5, 19/4) dikkat çekmektedir. Bu tipte gaga ağızlı testiler İç Batı Anadolu'da Son Kalkolitik Çağ'dan itibaren gelişim gösteren ve İlk Tunç Çağı I döneminden itibaren ise yaygın olarak görülen formlar arasındadır (Efe vd. 1995: 376-377; Gür ve Erdan 2018: 125-127). Kelemen Mağarası'nda bulunan gaga kısmı oval formlu testilere çok benzeyen parçalar Zonguldak-Inönü (Ekmen, H. vd. 2020a: res. 3) ve Yassıkaya (Efe ve Mercan 2002) mağaralarında ele geçmiştir. İnönü ve Yassıkaya gaga ağızlı testilerinin gövdelerinde ve kulp çevrelerinde bulunan memecik ve kabartma bant üzerine baskı bezemelerin Kelemen Mağarası'nda olup olmadığını henüz söyleyemesek de söz konusu parçaların hamur ve yüzey özellikleri açısından İnönü ve Yassıkaya örnekleri ile yakın özellikler taşıdığı açıktır. Batı Karadeniz Bölgesi dışında ise benzer tipte gaga ağızlı testi örnekleri Demircihöyük (ETÇ II) (Efe 1988: Taf. 34/2-3), Küllüoba (ETÇ III) (Efe 2004: fig. 3/34), Kanlıgeçit (KG2a-b) (Özdoğan ve Parzinger 2012: 111, Abb. 102/3) ve Gökçeada-Yenibademli Höyük'te (Hüryılmaz 2006: 4, res. 6) ele geçmiştir.

Kelemen Mağarası'nda bulunan siyah ağızlı kenarlı (*Black Topped*) çanak parçaları tarihleme açısından önemlidir (Res. 12/1, 19/3). Bu gelenekte üretilen kapların iç kısımları genelde siyah renktir ve bu siyah rengin dışta, ağız kenarının altına kadar da devam etmesi en belirgin özellik olarak göze çarpar. En eski örnekleri Son Kalkolitik Çağ'ın erken evrelerinden bilinmekle birlikte, İlk Tunç Çağı'nda daha yaygın görülür (Dengiz 2019: 16 vd.; Sarı 2007: 647). Demircihöyük yerleşiminin İlk Tunç Çağı I-II dönemlerine ait tabakalarında çok sayıda ele geçen bu tipte çanakların (Fidan vd. 2015: 69) güney sınırının Tavşanlı'nın güneyinde tespit edilen Altıntaş buluntuları olduğu (Efe 1990: 7; Sarı 2007: 648), İznik Gölü çevresinde bulunan parçalar ile alakalı olarak da İlk Tunç Çağı II'de Marmara'nın güneyinde kullanıldığı (French 1967: 60; Eimermann 2004: 15-36; Sarı 2007: 648) ifade edilmiştir. Orta Anadolu'da ise, Alishar'da Son Kalkolitik/İlk Tunç Çağı I'e ait parçalar tespit edilmiştir (von der Osten 1937: 52, 54, 152; Fig. 68/5-6; Pl. 1/5). Ankara çevresinde aynı geleneğin İlk Tunç Çağ II ve III dönemlerinde bilindiği dikkati çeker (Dengiz 2019: 47 vd., 94). Karadeniz kıyısına baktığımızda ise Yassıkaya (Efe 2004: 30), İnönü Mağarası (Ekmen, H. 2021) ve Kelemen Mağarası bulguları söz konusu geleneğin İlk Tunç Çağı içinde bu bölgede de kullanıldığını gösterir. İnönü Mağarası'nda 2017 yılından beri sürdürülen kazılarda tanımlı dolgularda ele geçen bu gruba ait IV. tabakanın radyokarbon tarihleri ise MÖ 2350-2190 aralığını vermiştir (Ekmen, H. 2020: 81).

İlk Demir Çağı (F.G. Ekmen ve H. Ekmen)

Kelemen Mağarası'nda yürütülen çalışmalar sırasında, yüzeyde, İlk Demir Çağı'na ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Söz konusu parçaların koyu gri ve kahverengimsi gri yüzey-

Res. 13: Demir Çağı'na ait çanak çömlek parçaları.

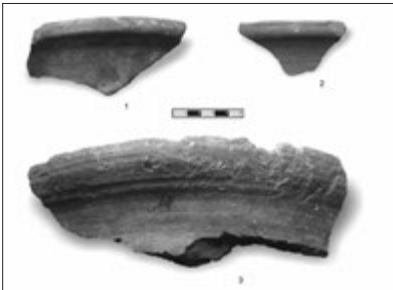
leri (10 YR 4/1) astarsız ve perdahsızdır. Hafif özlü olan hamurları ise kum ve kireç katkılıdır. Ele geçen iki parçadan birisi üst kısmında bir çıkıntısı olan ve literatürde *boynuz kulp* olarak tanımlanan kulp parçasıdır (Res. 13/2, 20/2). Derin bir çanağa ait olan ağız kenarı parçasının üzerinde ise, kabartma şerit bant üzerine baskı bezeme ile memecik bezeme yer almaktadır (Res. 13/1, 20/1).

Kaba nitelikte, kötü pişirilmiş, taşçık katkılı, koyu gri ve kahverengi tonlarında olan ve elle şekillendirilmiş bu parçalar, literatürde *Barbarian Ware*

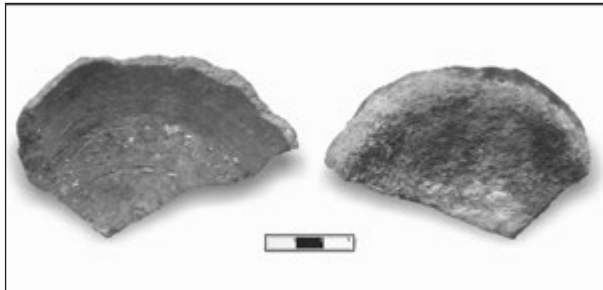
veya *Coarse Ware* olarak adlandırılan ve Balkan Göçleri ile Anadolu'ya girdiği düşünülen çanak çömlek grupları içerisinde değerlendirilmektedir. Bu grup içinde yer alan kapların yüzeyinde genellikle yatay veya dikey şerit bantlar üzerine parmak veya tırnak baskı bezeme öğeleri bulunmaktadır. Araştırmacılar, bu çanak çömlek grubunun kökenlerinin Orta Tuna bölgesinde Neolitik Dönem'e kadar uzandığı belirtmektedir (Aydingün ve Aydingün 2013: 66). Anadolu'da genellikle Trakya Bölgesi'nin kıyı veya kıyıya yakın kesimlerinde karşımıza çıkan bu türdeki çanak çömlek örneklerinin biçim olarak pişirme veya saklama formları ile sınırlı olması, servis formlarının hiç olmaması dikkat çekicidir (Aslan and Hnla 2015: 187–88; Hnla and Sikora-Pieniazek 2002: 97). Bu çanak çömlek grubunun en yakın paralelleri başta İnönü Mağarası (Ekmen, H. vd. 2020b: 40-43) olmak üzere Troia VIIb (Hnla and Sikora-Pieniazek 2002: 99–100), Maydos-Kilisetepe (Sazcı ve Başaran-Mutlu 2017, 332–333) ve Gordion'da (EPB) (Sams 1994: 327–28) ele geçmiştir. Son yıllarda yapılan araştırmalarla Anadolu'daki örneklerinin sayısı artmakla birlikte (Ökse vd. 2019: 31 vd) Balkanlar, Kuzeybatı Karadeniz ve Miken bölgesinde ise daha erken tarihlere ait örnekler karşımıza çıkmaktadır (Hnla and Sikora-Pieniazek 2002: 97; Rutter 1975: 25–27). Kelemen Mağarası'nda bulunan boynuz kulplu parçanın ise, neredeyse birebir benzerleri İnönü Mağarası'ndan (Ekmen, H. vd. 2020b: Fig. 16-1) ve Cide-Derebağ Köy Mağarası'ndan (Şerifoğlu 2015: 225) tanınmaktadır. Bu tip kulplar, İnönü Mağarası'nın İlk Demir Çağ'a tarihlenen II. tabakasında (Kal. MÖ 1231-979), yukarıda sözü edilen *coarse ware* repertuarı içinde çok sayıda bulunmuştur (Ekmen, H. vd. 2020b). Mağaranın III. tabakasında ele geçen çanak çömlek parçaları ile de İnönü Mağarası'nda aynı geleneğin Son Tunç Çağ'dan itibaren bilindiğini söylemek mümkündür. Fakat, III. tabakada kulplar üzerindeki çıkıntılı kısımların biraz daha küçülmesi ve sivrilmesi söz konusudur.

Bizans Dönemi (Y. S. Yıldırım ve P. Küsmez-Dumaner)

Kelemen Mağarası'nda yürütülen çalışmalar sırasında özellikle şapelin yanında, yüzeyde, Bizans Dönemi'ne ait üçü depolama kabı, biri dip parçası olmak üzere dört çanak çömlek parçası ele geçmiştir. Söz konusu parçalardan depolama kabı olan üç ağız parçası (Res. 14, 21/1-3) açık kırmızı (2/5 YR 6/8) renklerden kırmızımsı kahverengi olmak üzere kırmızı rengin tonlarında ve astarlıdır. Mutfak kabı olan dip parçası (Res. 15, 21/4) ise pembemsi gri (5YR 6/2) renkli, yüzeyinde ince kalker tabakası ve siyah renklemeler vardır. Orta derece-

Res. 14: Bizans Dönemi'ne ait ağız kenarı parçaları.

Res. 15: Bizans Dönemi'ne ait dip parçası.

de pişirilmiş ve gözenekli olan hamurları ise taşçık, kum, kireç ve kalsit katkılıdır. Ele geçen dört parça, süslemesiz günlük kullanıma yönelik kaplardır. Özellikle depolama amaçlı kapların sayısının daha fazla olması mağaranın aynı zamanda yerleşim amaçlı kullanılmış olduğunu düşündürmektedir. Bu çanak çömlek grubunun en yakın paralelleri Kelemen Mağarası'na yakın konumda bulunan Hadrianoupolis'de MS 9. yüzyıl sonu ve 10. yüzyıla ait Orta Bizans Dönemi (Lafli ve Kan-Şahin 2015: 111, Pl. 16/134; Kan-Şahin 2019: 362-368, 374, Lev. 86-94) seramikleri arasında ele geçmiştir⁷.

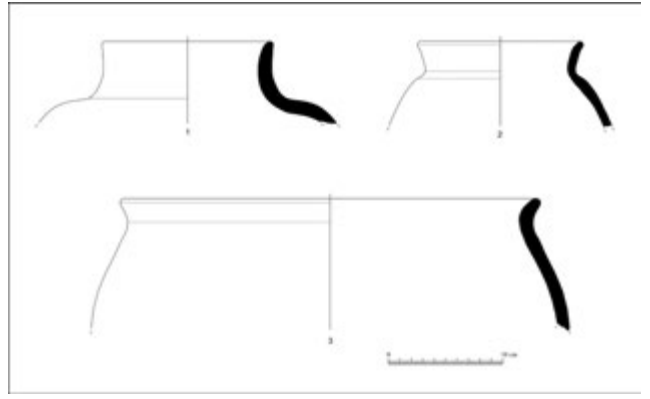
Sonuç

2019 yılında Yenice İlçesi'nin Kadıköy Mahallesi'nde bulunan Kelemen Mağarası'nda yapılan incelemeler neticesinde, defneciler tarafından açılmış olan kaçak kazı çukurlarında, mağaranın girişinde ve iç kısımdaki geniş salonda Orta Bizans Dönemi'nden Kalkolitik Çağ'a kadar uzanan çanak çömlek parçaları ve Bizans Dönemi'ne ait mimari kalıntılar tespit edilmiştir.

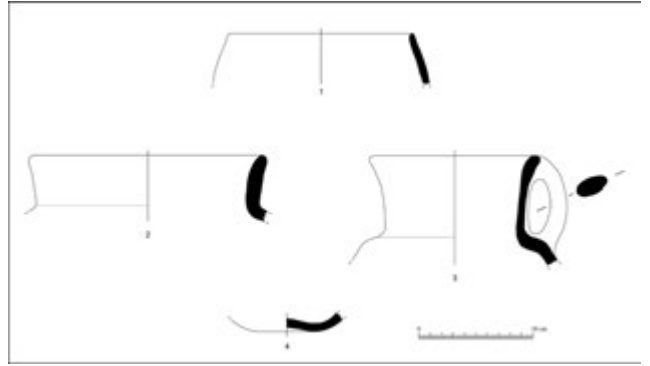
Kalkolitik Çağ'a ait çanak çömlekler, kısmen Batı Anadolu olmak üzere, Güney Marmara, Trakya ve Balkanlar'daki yerleşimlerde bulunan örnekler ile paralellik gösterir. Ele geçen parçalara en yakın örnekler ise İnönü Mağarası örnekleridir. İlk Tunç Çağı bulgularına bakıldığında Kelemen Mağarası örneklerinin büyük ölçüde İnönü Mağarası ve Yassıkaya Mağarası'nda ele geçen örneklerle uyumlu olduğu görülür. İlk Demir Çağı için de yine Kelemen Mağarası ve İnönü Mağarası bulgularının aynı geleneği yansıttığı görülmektedir.

Söz konusu mağaraların birbirlerine çok uzak mesafede (yaklaşık 90 km) bulunmamalarına rağmen, bölgenin topografik koşulları düşünüldüğünde ulaşım ve iletişimin oldukça zor olduğu görülmektedir. Ancak, gerek İnönü ve Yassıkaya mağaraları ve gerekse de Kelemen Mağarası'nın hakim konumda bulundukları su kaynakları ve vadileri yoluyla ulaşım sağlamış olmaları olasıdır.

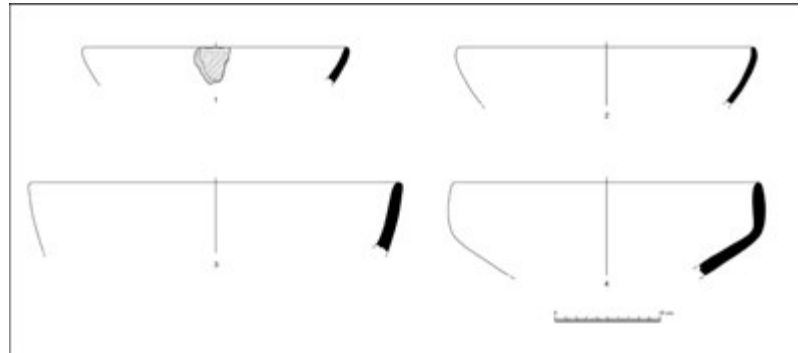
2000 yılında gerçekleştirilen Yassıkaya kazısı, 2017 yılında başlayan İnönü Mağarası kazıları ve 2019 yılında incelenen Kelemen Mağarası bulguları ile, Kastamonu Cide'de yürütülen

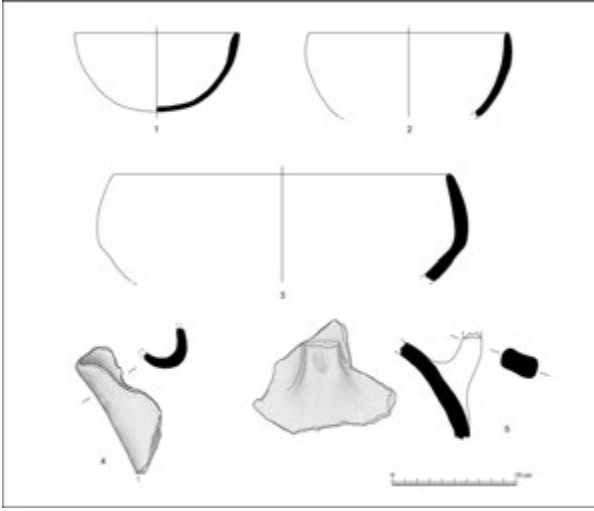
Res. 16: Kalkolitik Çağ'a ait çömlekler.

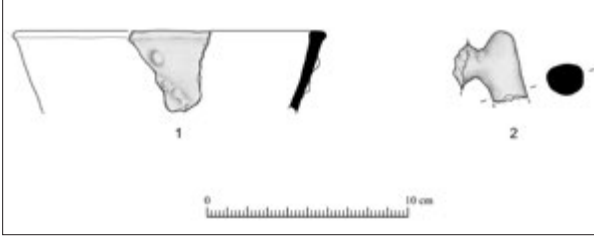
Res. 17: Kalkolitik Çağ'a ait çömlekler.

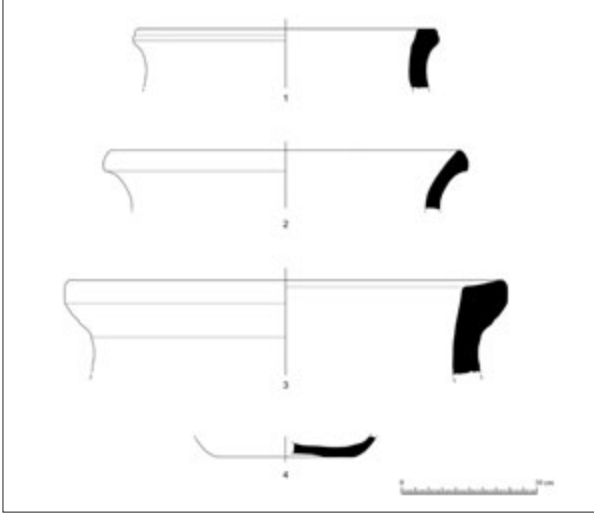
Res. 18:
Kalkolitik Çağ'a ait
çanaklar.

Res. 19: İlk Tunç Çağı'na ait çanak ve çömlekler.

Res. 20: Demir Çağı'na ait kulp ve çömlek.

Res. 21: Bizans Dönemi'ne ait parçalar.

yüzey araştırmalarında tespit edilen Okçular Kale İni, Derebağ Köy Mağarası, Kılıçlı Mağarası gibi yerleşmeler birlikte düşünüldüğünde erken dönemlerde, bölgenin yerleşim modeli ve karakterinin büyük ölçüde mağaralarda şekillendiği görülür.

Kelemen Mağarası'nın hemen girişinde bulunan mimari yapı kalıntıları, çevresinde bulunan MS 9. ve 10. yüzyıla ait seramik parçaları ve Yenice çevresinde 2019 yılında yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen çok sayıdaki Orta Bizans Dönemi'ne ait apsisi kilise yapısı kalıntıları, buradaki yapının da Orta Bizans Dönemine ait bir şapel olabileceğini göstermiştir. Bölgedeki diğer mağaraların Hristiyan keşişler tarafından inziva mağarası olarak kullanıldığı düşünüldüğünde, Kelemen Mağarası'nın da böyle bir işlevi olduğu akla gelmektedir.

Eldeki veriler, Kelemen Mağarası'nın Kalkolitik Çağ'dan (MÖ 5. binyılın son çeyreği) başlayarak, İlk Tunç Çağı (MÖ 3. binyılın ikinci yarısı), İlk Demir Çağ (MÖ 2. binyılın son çeyreği), Orta Bizans Dönemi'nde aralıklarla yerleşim gördüğüne dair güçlü kanıtlar sunmaktadır.

İlerleyen yıllarda mağarada yürütülecek olan sistemli kazılar, konuyla ilgili bilgilerimizi artıracak gibi, mağaranın stratigrafik dizisi içindeki mekânsal işlevleri ve bölgenin kültürel dokusu içindeki yerini de öğrenmemizi sağlayacaktır.

NOTLAR

¹ Mağaranın koordinatları: 41.20286° K - 32.35127° D.

² İbrahim Hamdi Efendi'nin, "Atlas" adlı iki ciltlik eserinde, memleketi olması nedeni ile Ulus (Bartın) ve onun yakın çevresindeki Safranbolu, Eflani, Devrek ve Gökçebey hakkında önemli bilgiler verirken, Yenice'ye değinilmemiştir (Çelebi 2005: 72-87).

³ A. Gökoğlu'nun Paphlagonia Bölgesi'nin ilk kültür envanteri sayılabilecek "Paphlagonia, Kastamonu, Sinop, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Cıvırı Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi" adlı eserinde ve H. von Gall'ın Paphlagonia'nın anıtsal

cepheli kaya mezarlarını incelediği “Die Paphlagonischen Felsgraber” adlı eserinde Yenice’ye yer verilmemiş olması, Yenice’nin o tarihlerde arkeolojik buluntu bakımından Karabük’ün diğer bölgelerinden daha düşük bir potansiyele sahip olduğunu akla getirmektedir (Gökoğlu 1952; von Gall 1966).

⁴ C. Marek söz konusu eserinde Yenice ile ilişkili olarak, Keltepe’nin kuzeybatısında Billaios Boğazı’nın çıkışında yer aldığını belirtmekte ve Yenice’de bulunduğu ifade edilen bir yazıttan bahsetmektedir (Marek 1993: 9, 102, No. 80, tab. 16, 2).

⁵ Bu yayınlarda ele alınan diğer bir konu da özellikle yazıtın Tios ya da Hadrianoupolis kentlerinden hangisinin khora’sına ait olduğudur, çünkü bu konu aynı zamanda Yenice’nin siyasi ve kültürel tarihine de ışık tutacak niteliktedir (Öztürk 2018).

⁶ Prof. Dr. Necmi Karul’a verdiği bilgiler için teşekkür ederiz (Görüşme Tarihi: 27.06.2020).

⁷ G. Kan-Şahin tarafından Güneybatı Paphlagonia seramik buluntuları içerisindeki Orta Bizans Dönemi MS 9. yüzyılı sonu 10. yüzyıl başı- MÖ 11. yüzyıl sonu/12. yüzyıl başı olarak tarihlendirilmiştir; daha detaylı bilgi için bakınız: Kan-Şahin, 2019: 36-37.

KAYNAKÇA

Atalay, İ. 1997. *Türkiye Coğrafyası*. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

Aslan, C. C. ve P. Hnla 2015. “Migration and Integration at Troy from the end of the Late Bronze Age to the Iron Age”, N. C. Stampolidis, Ç. Maner ve K. Kopanias (yay.) *Nostoi: Indigenous Culture, Migration, and Integration in the Aegean Islands and Western Anatolia during the Late Bronze and Early Iron Age*: 185-209. Koç University Press, İstanbul.

Aydingün, Ş. ve H. Aydingün 2013. “Erken Demir Çağ’da ‘İstanbul Boğazı’ Üzerinden Trak/Frig Kavimlerinin Gelişine Ait İlk Bulgular”, *Arkeoloji ve Sanat* 142: 65-78.

Aylar, F., H. İ. Zeybek ve H. Dinçer 2019. “Medil (Köklü) Mağarası (Azdavay-Kastamonu) ve Turizm Açısından Önemi”, *Doğu Coğrafya Dergisi* 41: 15-38.

Bailey, D. W. 2000. *Balkan Prehistory Exclusion Incorporation and Identity*. Routledge, London-New York.

Belke, K. 1996. *Paphlagonien und Honorias*. Tabula Imperii Byzantini Band 9, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienn.

Boyardziev, Y. 1995. “Choronology of Prehistoric Cultures in Bulgaria”, D. W. Bailey ve I. Panayotov (yay.) *Prehistoric Bulgaria*: 149-192, Prehistory Press, Wisconsin.

Bölükbaşı-Ertürk, E. ve N. Türker 2017. “Churches in the Western Black Sea Region and Evaluation of Their Tourism Potential”, *Numero* 11: 346-357.

Coşkun, M., F. Aydın, S. Coşkun, M. Öztekin ve E. Taşoğlu 2020. *Karabük İli Mağaraları (The Caves of Karabük Province)*. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, Ankara.

Caymaz, T. 2013. “Yeni Veriler Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Çağı Kültürü”, *Arkeoloji Dergisi* XVIII: 39-112.

Çelebi, Z. 2005. XVIII. Yüzyıl Osmanlı Coğrafya Yazarı Uluslu İbrahim Efendi ve Bilinmeyen Yönleriyle Tarihsel Coğrafyamız. Altın Kalem Yayınları, İzmit.

Demirel, E. 2016. *Karabük Yenice Ormanları Doğa Yürüyüş Parkurları*. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, Ankara.

Dengiz, O. 2019. *Batı ve Orta Anadolu’da İlk Tunç Çağı’nda Siyah Ağız Kenarlı (Black-Topped) Kaseler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik-Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

Derin, Z. 2011. “Yeşilova Höyük”, R. Krauß (yay.) *Beginnings–New Research in the Appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin*: 95-108, Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden.

Düring, B. S. ve C. Glatz 2010. “The Cide Archaeological Project 2009: First Results”, *Anatolia Antiqua* XVIII: 203-213.

Düring, B. S. ve C. Glatz 2011. “2009 Cide Arkeoloji Projesi: İlk Sonuçlar”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 38/1: 187-202.

Düring, B. S. ve V. Klinkenberg 2015. “The Early Prehistory of the Cide-Şenpazar Region: ca. 10,000-3000 BC”, B. Düring ve C. Glatz (yay.) *Kinetic Landscapes. The Cide Archaeological Project: Surveying the Western Black Sea Region*: 104-150. Warsaw/Berlin.

- Düring, B. S., T. E. Şerifoğlu ve C. Glatz 2012. "2010 Cide Arkeoloji Projesi: İkinci Sezon Sonuçları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 29/3: 237-250.
- Efe, T. 1988. *Demircihüyük. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975–1978*. Vol. III, 2. *Die Keramik* 2. C. *Die Frühbronzezeitliche Keramik der jüngeren Phasen (ab Phase H)*. Mainz.
- Efe, T. 1990. "1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", *Anadolu Araştırmaları* XII: 1-9.
- Efe, T. 1990. "An Inland Anatolian Site with Pre-Vinça Elements: Orman Fidanlığı, Eskişehir", *Germania* 86: 67-113.
- Efe, T. 2001. "The Settlement, Its Architecture and Pottery", T. Efe (yay.) *The Salvage Excavations at Orman Fidanlığı: A Chalcolithic Site in Inland Northwestern Anatolia*: 1-126. İstanbul.
- Efe, T. 2004. "Yassıkaya, an Early Bronze Age Site near Heraclea Pontica (Kdz. Ereğli) on the Black Sea Coast", B. Hänsel (yay.) *Festschrift für Němejcová Pavůková*: 27-38. Berlin.
- Efe, T. ve A. Mercan 2002. "Yassıkaya: Karadeniz Ereğli (Heraclea Pontica) Yakınlarında Bir İlk Tunç Çağı Yerleşmesi", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 23/1: 361-374.
- Efe, T., A. Topbaş ve A. İlaslı 1995. "Salvage Excavations of the Afyon Archaeological Museum, Part 1: Kaklık Mevkii, A Site Transitional to the Early Bronze Age", *Studia Troica* 5: 357-399.
- Eimermann, E. 2004. "Soundings at EarlyBronze Age Hacılartepi in the İznik Region (NW Anatolia)", *Anatolica* XXX: 5-36.
- Ekmen, F. G. 2020. "İnönü Mağarası Kazıları Işığında Kalkolitik Çağ'da Batı Karadeniz Bölgesi", *TÜBA-AR* 26: 45-64.
- Ekmen, H. 2020. "İnönü Mağarası'nda Bulunan Erken Tunç Çağı'na Ait Sütten İkincil Ürün Üretiminde Kullanılan Bir Çömlek Üzerine Gözlemler", H. G. Yalçın ve O. Stegemeier (yay.) *Metallurgica Anatolica Festschrift für Ünsal Yalçın anlässlich seines 65. Geburtstags Ünsal Yalçın 65. Yaşgünü Armağan Kitabı*: 77-85. Ege Yayınları, İstanbul.
- Ekmen, H. 2021. "İnönü Mağarası Erken Tunç Çağı Çanak Çömleği", *TÜBA-AR* 28. (Baskıda).
- Ekmen, H., A. Mercan, F. G. Ekmen ve A. Güney 2019. "İnönü Mağarası 2017 Yılı Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 40/2: 271-293.
- Ekmen, H., A. Mercan, F. G. Ekmen ve A. Güney 2020a. "İnönü Mağarası 2018 Yılı Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 41/2: 309-331.
- Ekmen, H., F. G. Ekmen ve A. Güney 2020b. "İnönü Cave: New Results of the Early Iron Age Culture in the Western Black Sea Region", *OLBA XXVIII*: 35-54.
- Ekmen, H., F. G. Ekmen, A. Güney, B. S. Arbuckle, G. Mustafaoğlu, C. Tunoğlu, C. Diker ve E. Oktan 2021. "A New Prehistoric Settlement near Heraclea Pontica on the Western Black Sea Coast, İnönü Cave", *Arkeoloji Dergisi* 2021/1-XXVI: 23-46.
- Erdoğu, B. 2005. *Prehistoric Settlements of Eastern Thrace A Reconsideration*. British Archaeological Reports International Series, Oxford.
- Erdoğu, B. 2018. "The Neolithic to Chalcolithic Transition on the Island of Gökçeada (İmbros)", S. Dietz vd. (yay.) *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*: 761-775. Oxford.
- Erdoğu, B. ve Ö. Çevik 2015. "Batı Anadolu Kronolojisi ve Terminolojisi: Sorunlar ve Öneriler", *Anadolu Prehistorya Araştırmaları Dergisi (APAD)* 1: 29-46.
- Erdoğu, B. ve Ö. Çevik 2019. "Multiple Faces of Changes in 5600/5500 Cal. BC Anatolia and Thrace", *Anatolica* 45: 1-16.
- Fidan, E., D. Sarı ve M. Türkteki 2015. "An Overview of the Western Anatolian Early Bronze Age", *European Journal of Archaeology* 18/1: 60-89.
- French, D. 1967. "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia, I. The İznik Area", *Anatolian Studies* 17: 49-100.
- Glatz, C., B. S. Düring ve T. E. Şerifoğlu 2011. "The Cide Archaeological Project 2010: Second Preliminary Report", *Anatolia-Antiqua* XIX: 279-288.
- Gökoğlu, A. 1952. *Paphlagonia, Kastamonu, Sinop, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Civarı Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi*. Kastamonu.
- Gür, B. ve E. Erdan 2018. "Batı Anadolu Kökenli Bir Grup Erken Tunç Çağı Gaga Ağızlı Testi", *Cedrus* VI: 125-138.
- Hnila, P. ve M. Sikora-Pieniazek 2002. "Erken Demir Çağı'nda Troia (Troia VIIb1-3)'in Troya", E. Işın (yay.) *Troya. Efsane ile Gerçek Arası Bir Kente Yolculuk – Troy. Journey to a City between Legend and Reality*: 94-103. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

- Hüryılmaz, H. 2006. "Gökçeada-Yenibademli Yerleşmecilerinin Erken Bronz Çağı'nda Deniz Aşırı İlişkileri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 5/17: 1-9.
- Kan-Şahin, G. 2019. *Hadrianopolis Seramik Buluntuları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karakırık, H. ve K. Cebecik 1996. *Tarihi, Kültürü, Turizmi ve Her Yönüyle Yenice*. İzmir.
- Karul, N. 2017. *Aktopraklık: Tasarlanmış Prehistorik Bir Köy*. Ege Yayınları, İstanbul.
- Lafli, E. ve E. Christof 2012. *Hadrianopolis I Inschriften aus Paphlagonia*. Oxford.
- Lafli, E. ve G. Kan-Şahin 2015. "Middle Byzantine Ceramics From Southwestern Paphlagonia", *Anatolia-Antiqua* XXIII: 63-149.
- Leonhard, R. 1915. *Paphlagonia: Reisen und Forschungen im Nördlichen Kleinasien*. Dietrich Reimer (Ernst Vohsen), Berlin.
- Lloyd, S. ve J. Mellaart 1962. *Beycesultan*. Vol. 1: *The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*. London.
- Marek, C. 1993. "Stadt, Ära und Territorium in Pontos-Bithynia und Nord-Galatia", *Istanbul Forchungen* 39: 1-258.
- Matthews, R. 2000. "Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces, 1998", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 17/2: 175-180.
- Matthews, R. 2002. "Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces, 2000", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 19/2: 9-14.
- Matthews, R. 2003. "Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces, 2001", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 20/2: 219-222.
- Matthews, R. ve G. Claudia 2009. "People and Place in Paphlagonia: Trends and Patterns in Settlement throug Time", R. Matthews ve C. Glatz (yay.) *At Empire's Edge: Project Paphlagonia. Regional Survey in North-Central Turkey*: 239-250. British Institute of Archaeology at Ankara, Monographs 44, Londra.
- Ökse, A. T., A. Çalık-Ross ve A. Konak 2019. "Kocaeli Yarımadası Tunç ve Demir Çağlarına Ait Arkeolojik Bulgular: Yüzey Araştırmaları ve Kocaeli Müzesi'nde Korunan Eserler", *Arkeoloji ve Sanat* 162: 17-40.
- Özdemir, Ü. 2005. "Mencilis Mağarası", *Doğu Coğrafya Dergisi* 10-13: 135-150.
- Özdoğan, E. 2015. "Current Research and New Evidence for the Neolithization Process in Western Turkey", *European Journal of Archaeology* 18/1: 33-59.
- Özdoğan, E. ve H. Schwarzberg 2008. "Aşağı Pınar Kazı Çalışmaları 2007", *Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* 25: 21.
- Özdoğan, M. and H. Parzinger 2012. *Die Frühbronzezeitliche Siedlung von Kanlıgeçit bei Kırklareli: Ostthrakien während des 3. Jahrtausends v. Chr. im Spannungsfeld von anatischer und balkanischer Kulturentwicklung*. Verlag Philipp Von Zabern, Berlin.
- Özdoğan, M., Y. Miyake ve N. Özbaşaran-Dede 1991. "An Interim Report on the Excavations at Yarımburgaz and Töptepe in Eastern Thrace", *Anatolica* XVII: 59-121.
- Öztürk, B. 2018. "Bithynia-Paphlagonia Sınırandan (Tios veya Hadrianopolis) Bir Yazıt Üzerine Düşünceler, Zeus Syrgastes/Syrgastios Kültü ve Agon'u", M. Aslan ve F. Baz (yay.) *Arkeoloji, Tarih ve Epigrafi'nin Arasında: Prof. Dr. A Vedat Çelgin'in 60. Doğum Günü Onuruna Makaleler*: 717-740. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Parzinger, H. 2005. "Die mittel- und spätneolithische Keramik aus Aşağı Pınar, Grabungen 1993-1998", H. Parzinger ve H. Schwarzberg (yay.) *Aşağı Pınar II Die mittel- und spätneolithische Keramik*: 1-245. Verlag Philipp Von Zabern, Mainz.
- Polat, S. ve S. Aktaş-Polat 2012. "Karabük Yenice Ormanları'nın Rekreyasyon Potansiyelinin Değerlendirilmesi", *I. Rekreyasyon Araştırmaları Kongresi*: 629-643.
- Roodenberg, J. J. ve S. Alpaslan-Roodenberg 2013. "İlıpınar and Menteşe Early Farming Communities in the Eastern Marmara", M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (yay.) *The Neolithic in Turkey. New Excavations & New Research*. Vol. 5: *Northwestern Turkey and Istanbul*: 69-91. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Rutter, J. B. 1975. "Ceramic Evidence for Northern Intruders in Southern Greece at the Beginning of the Late Helladic IIIC Period", *American Journal of Archaeology* 79/1: 17-32.
- Sarı, D. 2007. "Küllüoba'da Ele Geçirilen Siyah Ağız Kenarlı (Black-Topped) Kaselerden Birkaç Örnek", M. Alparslan, M. Doğan-Alparslan ve H. Peker (yay.) *Vital/Hayat Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan*: 647-655. Ege Yayınları, İstanbul.
- Sams, G. K. 1994. *The Gordion Excavations, 1950-1973, Final Reports*. Volume IV: *The Early Phrygian Pottery*. University Museum, University of Pennsylvania, Ephrata.

- Sazcı, G. ve M. Başaran-Mutlu 2017. "Maydos Kilise Tepe Höyüğü Kazısı 2015 Sezonu Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 38/1: 329-342.
- Şerifoğlu, T. E. 2015. "The Cide-Şenpazar Region in the Iron Age (ca. 1200 to 325/300 BC)", B. S. Düring ve C. Glatz (yay.) *Kinetic Landscapes The Cide Archaeological Project: Surveying the Turkish Western Black Sea Region*: 212-236. Warsaw/Berlin.
- Takaoğlu, T. ve A. Özdemir 2018. "The Middle Chalcolithic Period in the Troad: A New Look from Gülpınar", S. Dietz vd. (yay.) *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*: 987-1009. Oxford.
- Thissen, L. 2008. "The Pottery of Phase VB", J. Roodenberg ve S. Alpaslan-Roodenberg (yay.) *Life and Death in a Prehistoric Settlement in Northwest Anatolia The Ilipınar Excavations, Volume III With contributions on Hacılartepe and Menteşe*: 69-90. Leiden.
- Tringham, R. 1971. *Hunters Fishers and Farmers of Eastern Europa 6000-3000 BC*. London.
- Todorova, H. 2003. "Praehistory of Bulgaria", D. V. Gramenos (yay.) *Recent Research in the Prehistory of the Balkans*: 257-328: Tessaaloniki.
- Umar, B. 2007. *Paphlagonia*. İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- von Gall, H. 1966. *Die Paphlagonischen Felsgräber. İstanbuler Mitteilungen, Beiheft 1*. Wasmuth, Tübingen.
- von der Osten, H. H. 1937. *The Alishar Hüyük. Seasons of 1930-1932, Part I*. The University of Chicago Press, Chicago, Illinois.
- Yıldırım, Ş. 2018. "Gökbek Köyü Hamas Kırantı Tümölüsü", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ANARSAN Sempozyumu Özel Sayısı* 11/2: 1295-1319.
- Yıldırım, Y. S. 2021. "Karabük İli ve İlçeleri Roma ve Bizans Dönemi Yüzey Araştırması", *Türkiye Yüzey Araştırmaları Webinarı II, Orta Anadolu ve Karadeniz*, V. Oturum. <https://www.youtube.com/watch?v=QfM1qD3Chxw> (Erişim Tarihi 30.03.2021).

URL 1: <http://www.yenice.gov.tr/kisaca-yenice> (Erişim Tarihi: 22.03.2021)

URL 2: <https://www.loc.gov/resource/g7430m.gct00325/?sp=4&r=-0.326,-0.05,1.889,0.935,0> (Erişim Tarihi:23.03.2021).

URL 3: <https://www.loc.gov/resource/g7420.ct003775/?r=0.011,-0.049,1.36,0.673,0> (Erişim Tarihi: 01.04.2021).

URL 4: <https://biaa.ac.uk/research/item/name/cide-archaeological-project-cap> (Erişim Tarihi: 04.04.2021).